

the dialect of the village Bohdan, Rakhiv district, Transcarpathian region recorded by us during the 2010-2011 years.

Purpose. The aim of our study is to describe some of the functioning syntactic units of time in the structure of the dialect narration, by analyzing the text of a particular dialect. The syntactic units of time structure expressed by the analytical morphological adverbs in the dialect narration text. Material investigated within the syntactic structure of the Hutsul dialect.

Methods. The descriptive method is the main method in our study.

Results. Syntactic units of time considered as the main means of expressing the category of time within the text. An interesting feature is the presentation of the category of time in the text by the contrast between two points on the time axis. Investigated dialect material shows the role of the opposition time on which to built-dialect text describing characteristics of groups of situations, particularly traced in the text of clauses operation-time situation, which changes depending on the intentions of the speaker and temporal qualitative determination. The text of the category of time is represented as being subordinate to the human person as the creator of discourse.

Originality: The analysis identifies the most common model of the syntactic units of time within the category of time. An interesting feature is the presentation of the syntactic units of time within the text through the contrast between two points on the time axis. An interesting factor is the repetition of the syntactic units, repetition of the semantically-elementary situations, synonymous of the markers of time and more.

Conclusion: Our analysis shows that the main means of expression of relations of time in the text are the syntactic units of time. The syntactic units of time in dialect text descriptions are important for described events and phenomena. An interesting factor is the repetition of the syntactic units of time in the designs of the complex sentences. The analysis of temporal functioning of the syntactic units opens perspectives for further study not only the syntactic category of time but the syntactic features of the Ukrainian dialect language in general.

Key words: semantic and syntactic level of language; the syntactic units of time; text-narration; Hutsul dialect; taxis.

Надійшла до редакції 08.09.17

Прийнято до друку 15.10.17

УДК 811.161. 2'286

ДЕНИСЕНКО Зоя Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри українського мовознавства і
прикладної лінгвістики Черкаського
національного університету імені
Богдана Хмельницького
e-mail: sojaden@ukr.net

ПРИЗВИЩЕВІ НАЗВИ В АНТРОПОНІМІЇ С. ХМІЛЬНА КАНІВСЬКОГО Р-НУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛ.

Статтю присвячено дослідженню лексичної бази, мотиваційних відношень і словотвірної будови прізвищевих назв с. Хмільна Канівського р-ну Черкаської обл. Виокремлено ядро й периферію антропонімів. У ході лексико-семантичного аналізу з'ясовано роль різних класів онімної та апелятивної лексики у формуванні прізвищ. У цьому аспекті визначено склад християнських імен та розкрито семантику апелятивів української мови, відображену в основах прізвищевих антропонімів с. Хмільни. Зафіксовано й назви подвійної та потрійної словотвірної мотивації. Проаналізовано структурно-словотвірні особливості спадкових онімів досліджуваного населеного пункту, виявлено, що найбільше найменувань жителів с. Хмільна утворено семантичним і морфологічним способами. Найпродуктивнішим формантом є -енко. Комплексний аналіз прізвищ засвідчує, що вони функціонують як невід'ємний складник української антропонімії.

Ключові слова: *онім, прізвище, антропонім, відіменні, відапелятивні прізвища, допрізвищева семантика, семантика твірної основи, твірні форманти.*

Постановка проблеми. Антропоніми, або власні особові назви, – це своєрідна, але дуже важлива частина словникового складу української мови. Мовці послуговуються прізвищами, іменами, по батькові, прізвиськами як необхідними елементами мовного спілкування, оскільки вони містять важливу теоретико-лінгвістичну, історичну, етнографічну та іншу наукову й побутову інформацію. Як зауважував Ю. К. Редько, «в основі прізвищ нерідко збереглися старовинні слова, які давно не живуть у жодному з діалектів сучасної мови, діалектні слова, не закріплені існуючими словниками... Прізвисько та прізвище є важливим джерелом вивчення мови й історії, на їх основі можна робити певні висновки про міграцію населення та зв'язки з іншими народами» [1, с. 146]. Одним із основних завдань ономастики є встановлення етимології цих антропонімів. Проблемними й актуальними для сучасного мовознавства залишаються питання семантичної та словотвірної специфіки, регіонального поширення, критеріїв та принципів класифікації прізвищевих систем. Саме тому вивчення цих мовних явищ у широкій науковій перспективі є актуальним й одним із першочергових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій і визначення раніше не вивчених частин проблеми. Сучасна українська ономастика має значний науковий доробок – ґрунтовні дослідження антропонімів в діахронічному й синхронічному аспектах (А. Залеський, Р. Керста, Р. Осташ, С. Пахомова, І. Сухомлин, Т. Харитонova, М. Худаш та ін.). Етимологію прізвищ проаналізовано в працях В. Горпинича, С. Пахомової, І. Фаріон; морфемну структуру й словотвірні особливості простудіювали В. Горпинич, В. Німчук, Ю. Редько, Г. Передрій, В. Фридрак та ін. Праці Ю. Редька присвячені дослідженню прізвищ жителів усієї України. Зібрано й вивчено родові найменування мешканців певних регіонів, зокрема широко репрезентовано антропоніми Західної України: Закарпаття (П. Чучка), Бойківщина (Г. Бучко), Лемківщина (С. Панцьо), Тернопільщина (С. Шеремета) тощо. Прізвища Центральної України проаналізовано вужче: Середню Наддніпрянщину представляють Ю. Бабій та І. Сухомлин, Кіровоградщину – Т. Марталога, Лубенщину – Л. Кравченко.

Багатогранність й багатоаспектність дослідження антропонімів як змінного класу онімної системи зумовлює його подальше опрацювання, оскільки остаточно не розв'язано питання лексико-семантичної класифікації прізвищ через неоднорідність використовуваних дослідниками критеріальних ознак. Етимологію багатьох спадкових номенів жителів України не розкрито. Також вимагає удокладнення словотворчий аспект прізвищевих назв, оскільки існують дискусійні моменти під час вивчення відповідних моделей, потребує розв'язання проблема автохтонності словотвірних прізвищевих типів. Територіальне поширення значної частини прізвищ української антропонімії за регіонами представлене науковцями нерівномірно, деякі групи назв глибоко не вивчені. Фіксація й аналіз антропонімів окремого регіону дає можливість чіткіше сформулювати уявлення про природу виникнення українських прізвищ, їхню структуру, способи творення та інші ознаки.

Фронтальний аналіз усіх прізвищ мешканців Черкаського регіону відсутній. Ю. Блажчук дослідила антропонімію Уманщини XVII – поч. XXI ст. [2]. Відома діалектологічна праця Т. Щербини, присвячена аналізу прізвищевої системи говірки с. Журавка Шполянського р-ну, у якій звернено увагу на семантику, структуру, функційну активність, фонетичне й словотвірне варіювання прізвищ жителів населеного пункту [3]. І. Погрібний описав структурно-семантичні особливості прізвищ із речовинною семантикою жителів м. Черкас [4]. А. Мукан і Т. Гаврилова репрезентували наукові відомості про етимологію черкаського антропоніма *Мукан* [5]. Зовсім не були об'єктом наукових пошуків прізвища жителів Канівського р-ну, зокрема с. Хмільна. Тому **мета**

статті – проаналізувати лексико-семантичні та словотвірні особливості прізвищ хмільнян, їхню функційну активність.

Джерельним підґрунтям став реєстр жителів населеного пункту; їхні прізвища – це офіційні родичівські найменування осіб, які живуть у межах села. Із загального масиву виокремлено прізвища корінних жителів, що становлять ядро прізвищевої системи с. Хмільна.

Виклад основного матеріалу. Формування прізвищ як антропонімного класу оноімів відбувалося впродовж багатьох століть. Їхнє остаточне утвердження відбулося лише в кінці XVIII–XIX ст. [6, с. 50].

Утворення й розвиток антропонімної системи певної території (регіону чи країни) нерозривно пов'язані зі встановленням генези прізвищ. Появу прізвищ на основі прізвиських та особових імен вважають лінгвістичними універсалами. Засадами надання прізвиська людині постали зовнішність, характер його носія, особливості мовлення, ходи, рід занять, місце проживання, етнічна належність тощо. На виникнення й формування прізвищ населення України впливали різні екстра- та інтралінгвальні чинники: діалектне середовище й мовне оточення, міграційні процеси, природно-кліматичні умови, особливості господарської діяльності жителів, соціальні та інші катаклізми, світогляд, релігійні переконання, естетичні ідеали, та загалом специфіка менталітету [5, с. 15].

Для визначення семантичних типів прізвищевих антропонімів с. Хмільна Канівського р-ну Черкаської обл. залучено вичерпний і загальноприйнятий поділ індивідуальних найменувань за їхньою мотивацією [7, 8, 9]. На основі класифікаційних засад виокремлюємо відапелятивні та відіменні утворення. Також фіксуємо полісемантичні прізвища та прізвищеві побудови з непрозорою семантикою.

Як і прізвища українців загалом, назви мешканців с. Хмільна мають лише форму чоловічого та жіночого роду, вони вжиті у формі однини.

Ядром прізвищевої системи є номени *Кавун* (27 дорослих носіїв), *Хоменко* (24), *Панченко* (19), *Лутина* (16), *Садовий* (14), які постають маркерами хмільнян із-поміж жителів сусідніх сіл. Периферію аналізованих назв становлять антропоніми, носіями яких є такі жителі с. Хмільна, як: *Биченко*, *Горбовий*, *Груша*, *Мумро*, *Нагорний*, *Салюк*, *Соловей*, *Ус*, *Усенко*, *Ціпло*, *Ціховський*, *Шпаківський* та ін.

Відіменні прізвища у своїх основах мають слов'янські церковно-християнські імена, з-поміж яких багато латинських, грецьких, давньоєврейських. Церковно-християнські імена, засвідчені в основах сучасних індивідуальних назв с. Хмільна, репрезентують репертуар українського іменника й найпоширеніші в народі структурні варіанти особових імен. Найменування цієї групи становлять вагому частку серед спадкових родових назв жителів населеного пункту. Лексичними основами його прізвищ стали імена чоловічого предка роду. Для виникнення прізвищ слугували 22 православних, переважно новозавітних чоловічих імен або їхніх варіантів: повних, офіційних (*Денисенко*, *Луценко*, *Мироненко*, *Нестеренко*, *Пархоменко*, *Пилипенко*, *Прокопенко*, *Трохимець*, *Фоменко*, *Хоменко*, *Іванов*, *Панкратов*, *Данилевський*), неповних, розмовних, напр.: *Артюк* ← *Артем*, *Осапат* ← *Асафатій*, *Процько* ← *Проць* ← *Прокіп*, *Харченко* ← *Харко* ← *Харитон*, *Терещенко* ← *Терешко* ← *Терентій*, *Мищенко* ← *Мища* ← *Мишко* ← *Михайло*, *Зінченко* ← *Зінько* ← *Зіновій* (цей пропріатив деякі науковці мотивують від жіночого імені *Зінка* [3, с. 55]). Уважають, що повні імена свого часу були твірними основами прізвищ верхівки, знаті, а неповні, розмовні варіанти особових найменувань слугували для офіційних назв селян.

Прізвищ, мотивованих жіночими іменами, не виявлено. Така непродуктивність утворення індивідуальних найменувань пов'язана з тим, що в період становлення прізвищ чоловічі імена переважали в церковних святцях, а також в Україні панував звичай називати дитину за батьком. Ім'я жінки слугувало офіційним засобом ідентифікації нечасто (так могли йменувати дітей, що росли без батька, або тих, хто з'явився поза шлюбом, або дітей із тих родин, у яких матір чимось виокремлювали над батьком [7,

с. 20]. Уважають, що похідні від іменувань матері – ознака регіональна (західноукраїнська, словацька, малопольська та північносербська) [7, с. 14].

Антропонімізація апелятива являє собою реалізацію однієї з ономастичних закономірностей – переходу загальної назви у власну – й антропонімного закону, коли назва професій або лексема-характеристика людини стають прізвиськом, а потім прізвищем [5, с. 17]. Сьогодні ґрунтовно досліджена й зафіксована в лінгвістичних словниках етимологія та семантика загальновідомих унормованих апелятивів, що стали підґрунтям для творення прізвищ.

Із загального масиву відапелятивних прізвищ жителів с. Хмільна виокремлюємо дві категорії назв – особові й неособові. До найменувань, співвідносних із особовими апелятивами, належать номени, основою для творення яких була характерна особиста ознака, що виокремлювала людину з її оточення. Прізвища такого зразка виникли з первісних сільських, але більшою мірою козацьких прізвиськ. Основою для створення прізвиська могла бути як позитивна, так і негативна ознака. Проте більшість таких прізвиськ мала насмішкуватий характер. Найактивнішими з-поміж цієї групи є найменування, що характеризують зовнішні ознаки людей чи внутрішні риси: зовнішній вигляд (*Красовський, Ціховський* ← *ціха* – «характерна риса, ознака»), колір обличчя, волосся (*Рудяка* «рудий»), назви частин тіла людей та їхні особливості (*Кукса, Товстоп'ят, Ус, Усенко*); параметри зросту (*Малюк, Безмаль*), фізичні вади (*Криворучко*); внутрішні особливості, зокрема риси характеру (*Забара* «вайло, м'яло», *Зануда* «нудна, в'їдлива людина», *Плохута* «несміла людина»). Прізвище *Дерев'янка* походить від прізвиська *Дерев'яний*, що вказувало на індивідуальні ознаки носія: зовнішність, манеру поведінки, а також внутрішні якості («позбавлений ознак життя; нерухомий, неживий; позбавлений емоцій, невиразний») [10, с. 215].

Мотивацією офіційної спадкової назви *Литвин* стала етнічна належність, а назви ремесла, професії та роду занять покладено в основу прізвищ *Бондарець, Кравчук, Кухарський, Портянко, Решетник, Скляр, Снісар, Чумак*. Мотивацією виникнення антропонімів цієї групи стали назви продуктів харчування (*Опарін, Салюк*), церковного чину (*Дяченко, Пономаренко*). Суфікс *-енк(о)* указує на те, що оном *Пономаренко* українського походження, хоч сама основа *пономар* є російською, бо українською *паламар* «церковнослужитель, який запалює свічки, прислужує в олтарі й дзвонить у дзвони» [10, с. 698]. Деякі прізвища відображають соціально-класовий устрій суспільства (*Царенко*), сферу обслуговування (*Носенко*). Виявлено номени, в основі яких – просторова ознака: рельєф, особливості розташування житла, садиби: *Підгайний, Нагорний, Садовий*.

Найменування жителів с. Хмільна, співвідносні з неособовими апелятивами (28 утворень), представлені такими лексико-семантичними групами, як 1) фауна: назви свійських і диких тварин (*Биченко, Засць*), назви диких птахів (*Кулик, Орел, Соловей, Чайка, Шпаківський*), свійського птаха – *Півень*; 2) флора: в основі таких найменувань лежать назви традиційних українських городніх та садових культур, які здавна використовували для приготування страв та які мали глибокий символічний зміст (*Кавун, Груша*); назва рослини, яку вживали в кулінарії як приправу, стала основою прізвища *Цибулька*; 3) страви, продукти: *Куліш* – *куліш* «густий суп (здебільшого з пшона») [10, с. 472], *Кваша* – *кваша* «страва з гречаного чи житнього борошна, яка подібна до густого киселю» [10, с. 423], що стало мотивацією утворення антропоніма, який означає нерішучу, кволу безхарактерну людину; 4) абстрактні поняття: *Клопот, Секрет*; 5) знаряддя, предмети домашнього вжитку – *Прядка, Кошіль*; 6) будівельний матеріал: *Тертиця* – діал. «дошка, випиляний кусок дерева», очевидно, першоносієй номена працював із деревом; 7) речовини, матеріали: *Смоловий* ← *смола* «речовина промислового виробництва», а прізвище – характеристика людини за родом діяльності.

Допрізвищева семантика твірної основи спадкових назв не завжди однозначна й прозора, тому ймовірність з'ясування походження прізвища не є абсолютно достовірною. Уналежнення того чи того антропоніма до певної семантики може мати подвійну (а то й

потрійну) мотивацію. На думку ономатологів, «неможливість однозначної етимології буває зумовлена наявністю двох чи трьох різних етимологічних гнізд, до яких із приблизно однаковими підставами може бути зараховане слово» [14, с. 686].

До особових назв із ситуативною мотивацією належать одиниці, спричинені полісемією або омонімією твірних основ, які мають по декілька значень, що однаково могли послугувати для виникнення прізвища хмільнян. До утворень подвійної словотвірної мотивації належить, наприклад, антропонім *Панченко*, яке може бути як відіменним (від *Панко* ← *Пантелеймон*), так і відапелятивним ← панич «молодий пан, барчук». Омонімію твірної основи відображено в спадковій назві *Шепотин*: 1) «той, хто трохи шепелявить, шепоче»; 2) «дрібний базарний крамар, скупник риби в рибалок» [13, с. 492]. Антропонім *Шабала* може означати 1) «той, хто багато говорить і брехун» [11, 4, с. 1384]; 2) *шабала* ← *чабала* «бессараб» [13, с. 412]. Ономи *Щербак*, *Щербина* можуть бути утвореними від *щерба* «відвар із чого-небудь, рідкий суп»; від *щербатий* «беззубий» чи діал. «зазублина, заглибина» [15, с. 1413].

Серед прізвищ, які мають спірні твірні основи, виокремлюємо номени з потрійною мотивацією, напр.: прізвище *Мумро* пояснюють як 1) «понура, нудна людина, нечупара»; 2) похідне від *мурити* «сидіти безвихідно дома»; 3) «людина, яка чавкає, ссе, жує» [11, 3, с. 455]. Полісемія та омонімія засвідчена підставою подвійної мотивації прізвища *Хижняк* ← *хижий*: 1) «подібний до хижаків лютістю, жорстокістю», 2) «який прагне наживи, жорстоко визискуючи кого-небудь, діючи, як хижак» // «зажерливий, користолобний» // «пов'язаний із грабежем, розбоєм» [10, с. 1342]; 3) «від хизнути, тобто чахнути, сохнути, хворіти» [11, 4, с. 442] – так могли прозвати худу, слабку людину, яка часто хворіє й не виходить із дому. Різні версії походження має спадкова відапелятивна назва *Пуценко*: від *пушка* «гармата»; діал. *дрібка*; від *пуцик* – діал. «сич» [15, с. 413]. Найменування *Шемет* утворене або від 1) *шеметати* «кидати, шпурляти», або від 2) «зачепити, ударити, вбити», або від 3) той, «хто ледарює, займається дрібничками метається туди-сюди, марно метушиться» [10, с. 1393]. Першоносієм допрізвищевої назви *Ціпло* міг бути 1) той, «хто стискає»; 2) «який уперто й наполегливо добивається своєї мети; стійкий, упертий»; 3) той, що «виготовляє ручне знаряддя для молотби чи молотить»; 4) той, хто «кличе курчат» [13, 2, с. 382]. Антропонім *Лупина* може походити від 1) «шкура», «лушпайка», «лузга»; 2) той, хто «висиджує пташенят, курчат»; 3) той, хто «бере непомірну велику плату, ціну»; від 4) *лупій* «лихвар»; 5) від церковного імені *Лупп* – твірне від канонічного чоловічого імені *Луп*, яке в перекладі з лат. *lupinus* – *lupus* означає «вовк» [12, с. 497]. Твірні основи прізвищ *Віроцький*, *Вірченко* є носіями такої семантики, як: 1) «вірчий», «повірений у справах»; 2) від «вертіти», «крутити» – той, хто крутить; 3) «непосидючий, вертлявий» 4) від географічної назви стародавнього міста *Вир* (тепер м. Білопіль), річки *Вир* у Сумській обл. [11, 1, с. 239].

Досліджений матеріал репрезентує прізвище затемненої мотивації – *Матина*. У тлумачних словниках доспадова назва не зафіксована. З'ясування походження прізвища можливе лише після сформування належної емпіричної бази діалектної лексикографії та лексичної ареалогії [3, с. 56]. Припускаємо, що допрізвищева семантика цього найменування могла містити вказівку на особливості зросту людини – «мачина» (малий), або пов'язана із найменуванням першоносія, який мав ваду мовлення: замість *машина* говорив *матина*. Тому подібні антропоніми становлять цікавий матеріал для подальших етимологічних досліджень.

Отже, аналіз відапелятивних антропонічних утворень дає можливість установити етимологію та семантичну структуру етимонів, збережених основами прізвищ. Структура прізвищ хмільнян засвідчує, що вони утворені традиційними для всіх прізвищевих назв українців способами – семантичним і морфологічним. Прізвища жителів (16 назв) утворено семантичним способом унаслідок трансонімізації апелятивів, індивідуальних прізвищ, напр.: *Груша*, *Засць*, *Кавун*, *Кваша*, *Клопот*, *Кошіль*, *Кукса*, *Кулик*, *Орел*, *Півень*, *Секрет*, *Соловей*, *Тертиця*, *Ус*, *Чайка*, *Шабала*. Семантичний спосіб творення

прізвищ виявляє, що лексичний склад української мови з його народно-розмовними та літературними відповідниками відбитий на процесі виникнення різних видів онімної лексики. Допрізвищева семантика досліджуваних прізвищ відображає різноаспектність життя українців – заняття, сімейний стан, фізичні та психічні ознаки, соціально-класовий устрій суспільства, тваринний і рослинний світ тощо.

Морфологічний спосіб репрезентують найпродуктивніші суфіксальні утворення (49 антропонімів). Це номени з патронічними (-енк-о, -к(о)), посесивним (-ов-) та поліфункціональними суфіксами (-к-, -ик-, -ук- (-юк-), -к-, -ин-, -ут-, -як(а), -ськ-, -ець). Найпоширенішим патронічним формантом в антропоніміконі досліджуваного регіону є суфікс -енк(о) (20 прізвищ) із різними модифікаціями словотвірних домінант, що засвідчує його автохтонність: *Биченко, Денисенко, Зінченко, Луценко, Мироненко, Міщенко, Нестеренко, Панченко, Пархоменко, Пилипенко, Прокопенко, Терещенко, Фоменко, Харченко, Хоменко*. Патронічно-посесивні назви виражають відносини належності між батьками й дітьми та іншими родичами. Порівняно з патронічними назвами посесиви малопродуктивні (2 номени): це антропоніми з російським формантом -ов- (*Іванов, Панкратов*).

Поліфункціональні форманти прізвищ різноманітні, напр.: -юк, -чук (*Артюк, Малюк, Салюк, Кравчук*), -ко (*Процько, Дерев'янка, Портянко*), -ець (*Трохимець, Бондарець*), -ин, (*Литвин, Шепотин*), -ин(а) (*Лупина, Щербина*), -як (*Хижняк*), -яка (*Рудяка*), -к- (*Цибулька*), -ін (*Опарін*), -ар (*Снісар*), -ак (*Щербак*), -ут- (*Плохута*), -л- (*Ціло*). Десуфіксальним антропонічним утворенням є *Шемет*. Флексивний спосіб творення засвідчують прізвища *Забара, Зануда, Мумро*, де флексії -а, -о із семантико-граматичним значенням конкретного іменника виконують функцію словотвірного форманта. До префіксально-суфіксального способу творення належить прізвище *Безмаль*, у якому суфіксальний компонент форманта виражений нульовою морфемою. Аналіз досліджуваного матеріалу дав змогу виокремити прізвища-композиції, утворені поєднанням основи прикметника з основою іменника (*Товстоп'ят, Криворучко*). До назв, утворених морфолого-синтаксичним способом, належать прізвища, мотивовані відносними ад'єктивами, що набувають самостійної категорії граматичного роду: антропоніми на -ськ(ий), -цьк(ий): *Данилевський, Красовський, Кухарський, Циховський, Шпаківський, Віроцький*; -ов(ий): *Смоловий, Горбовий, Садовий*. Антропоніми *Нагорний, Підгайний* омонімічні з префіксально-суфіксальними прикметниками, утвореними за допомогою префіксів на-, під- та суфікса -н-. У наведених прикладах основні орієнтири *гай, гора, горб, сад*, біля яких, на яких, під якими мешкали носії особових назв, послужили основою додаткової ідентифікації. З часом такі назви ставали родовими найменуваннями, прізвищами.

Прізвищеві назви, утворені від імені й апелятива, видозмінені в народі словотвірно й фонетично. Виявлені їхні словотвірні варіанти (*Ус – Усенко, Щербак – Щербина, Вірченко – Віроцький*). Зафіксовано зміни, не пов'язані з чергуванням звуків під час словотворення і словозміни, у межах сталої довжини слова, напр.: [о] : [а] (*Осанат ← Асафатій*), [ф] : [х] (*Фоменко – Хоменко*); уснорозмовні варіанти прізвищ, зумовлені динамікою довжини слова (*Ус – Усенко*).

Висновки й перспективи подальших досліджень. На тлі загального українського антропонімікону аналізовані прізвища не відрізняються за принципами й способами називання (за іменем батька, зовнішністю, внутрішніми рисами, видом діяльності чи фахом), засобами вираження спорідненості. Офіційні спадкові номени утворені традиційними для всіх прізвищ українців способами – морфологічним і семантичним. Суфіксальні утворення найпродуктивніші, їх репрезентують назви з патронічними, посесивними та поліфункціональними формантами. Представлену розвідку не слід уважати вичерпною, бо для того, щоб дійти ґрунтовних висновків про регіональну специфіку номенів, потрібно зафіксувати й ретельно проаналізувати прізвища жителів сусідніх сіл, що й становить перспективу подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
2. Блажчук Ю. І. Антропонімія Уманщини XVII – початку XXI ст. : автореф. дис.... канд.. філол.: 10.02.01 – українська мова. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.
3. Щербина Т. В. Прізвищева система говірки с. Журавка Шполянського р-ну Черкаської обл. / Т. В. Щербина // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. – Черкаси, 2016. – Вип. 21. – С. 53–59.
4. Погрібний І. І. Структурно-семантичні особливості черкаських прізвищ з речовинною семантикою / І. І. Погрібний // Мовознавчий вісник : Зб. наук. пр. / МОНС України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2011. – Вип. 12–13. – С. 150–154.
5. Мукан Агафія, Гаврилова Т. Зауваги до етимології антропоніма Мукан / А. Мукан, Т. Гаврилова // Мовознавчий вісник : Зб. наук. пр. / МОНС України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2013. – Вип. 16–17. – С. 13–20.
6. Остап Р. Українські прізвища у світлі історичної та діалектної антропонімії / Р. Остап // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 354–355. – Слов'янська філологія. – С. 50–54.
7. Чучка П. Прізвища закарпатських українців : Історико-етимологічний словник / П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 702 с.
8. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
9. Бабій Ю. Б. Прізвища сучасної Середньої Наддніпрянщини : автореф. дис ... канд. філол. наук / 10.02.01 – українська мова / Ю. Б. Бабій. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса : Б. в., 2007. – 20 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
11. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – М. : Русс. яз., 2012.
12. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3. – 553 с.
13. Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко : в 4-х т. – К. : Наук. думка, 1996.
14. Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини) [Текст] / голов. ред. К. М. Лук'янюк ; уклад. Н. Д. Бабич, Н. С. Колесник, К. М. Лук'янюк та ін. – Чернівці : Букрек, 2002. – 423 с.
15. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

References

1. Redko, Y. K. (1966) *Contemporari Ukrainian Surnames*. Kyiv: Naukova dumka (Scientific Thought) (in Ukr.)
2. Blazhchuk, Y. I. (2008) *Anthroponymy of the Uman region of the XVII- beginning of the XXI century: abstrac of a thesis*. Kyiv (in Ukr.)
3. Shcherbyna, T. V. (2016) The Surname system of the dialect of Residents of the Villagage Zhuravka, Shpolynskiy District, Cherkasy region. *Movoznavchyi visnyk: Zb. nauk. pr. (Linguistics Herald: Sb. Sciences)*. 21, 53–59 (in Ukr.)
4. Pohribnyi, I. I. (2011) Structural and peculiarities of surnames with substantial semantics of Chrkasu. *Movoznavchyi visnyk : Zb. nauk. pr. (Linguistics Herald: Sb. Sciences)*. 12–13, 150–154 (in Ukr.)
5. Mukan, A., Havrylova, T. (2013) Notes etymology of «Mukan» anthroponym. *Movoznavchyi visnyk : Zb. nauk. pr. (Linguistics Herald: Sb. Sciences)*. 6–17, 13–20 (in Ukr.)
6. Ostash, R. (2007) Ukrainian surnames in the light of historical and dialectal anthroponymy. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu (Scientific Bulletin of the Chernivtsi University)*. 355, 50–54 (in Ukr.)
7. Chuchka, P. (2005) *The surnames of Ukrainian Transcarpathion: Historical and etymological dictionary*. Lviv: Svit (World) (in Ukr.)
8. Khudash, M. L. (2007) *From the history of Ukrainian anthroponymy*. Kyiv Naukova Dumka (Scientific Thought) (in Ukr.)
9. Babii, Y. V. (2007) *The Surnames of the modern Middle Dnieper*: abstrac of a thesis. Odesa (in Ukr.)
10. Busel, V. T. (2004) *The big dictionary of Ukrainian Language*. K., Irpin: VTF «Perun» (in Ukr.)
11. Dal, V. (2012) *Explanatory dictionary of the live Great Russian language: in 4 part*. M.: Rus. Yaz. (Russian Language) (in Rus.)
12. Melnychuk, O. S. (1982–2012) *Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: in 7 part*. Kyiv: Naukova Dumka (Scientific Thought). 3 (in Ukr.)
13. Hrinchenko, B. (1996) *Ukrainian vocabularu: in 4 part*. Kyiv (in Ukr.)
14. Lukyanyuk, K. M. (2002) *Dictionary of Surnames. Practical word-spelling (on the material of Chernivetschina)*. Chernivtsi: Bukrek (in Ukr.)

15. Bilodid, I. K. (1970–1980) *Ukrainian vocabularu: in 11 part.* K. : Naukova Dumka (Science. thought) (in Ukr.)

DENYSENKO Zoja Mykolaivna,

Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian linguistics and applied linguistics Bohdan Kmelnitsky National Univesity in Cherkasy

e-mail: sojaden@ukr.net

THE SURNAME NAMES IN ANTHROPONYMY OF THE VILLAGE KHMILNA, KANIVSKYI DISTRICT, CHERKASY REGION

Abstract. Introduction. *The surnames of residents of the village Khmilna, Kanivskyi district, Cherkasy region have not been the subject of a deep analysis. For this reason, some of the surnames require a detailed study.*

Purpose. *The purpose of this paper is to analyze lexical-semantic and word-building features of the surnames of residents of Khmilna.*

Results. *The article analyzes the lexical base, motivational attitudes and word-building structure of the village last names. The core and periphery of anthroponyms are singled out. During the lexical-semantic analysis it was discovered that the motivational base of the names became onymic and appellative vocabulary. Therefore, by the value of the creators' foundations, this class of antrononyms is divided into patronimic and appelattive, and among the latter on the personal and the non-personal. The set of Christian names has been determined and the semantics of appellatives of the Ukrainian language is revealed, which are reflected on the bases of surnames. The names of double and triple word-building motivation are also recorded. The structural word-building features of surnames are analysed, it is revealed that most of the names are formed by semantic and morphological methods. The most productive formant is -enko. A complex analysis of the surname system indicates that it functions as an integral part of the Ukrainian anthroponymy.*

Originality. *The article identifies the origin of the inhabitants' names of Khmilna, their semantic types are determined, the structure and word-formation features are determined, the nucleus and periphery are distinguished.*

Conclusion. *On the background of the general Ukrainian anthronimicon the analyzed surnames do not differ in the principles and names of naming (by father's name, appearance, inner features, kind of activity or specialty), means of kinship expression. Official hereditary nomens are created by traditional methods for all Ukrainian surnames – morphological and semantic. The suffix formations are the most productive, representing names with patronymic, possessive, and polyfunctional suffix-derivatives.*

Key words: *onym, surname, anthroponym, patronimic, appellative surnames, surname samantics, suffix-derivatives.*

Надійшла до редакції 20.04.18

Прийнято до друку 24.04.18